

Хмельницький національний університет
Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Перший (бакалаврський)

Освітній рівень

**«ТЕХНОЛОГІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З
ПРОФОРІЄНТАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ»**

Назва теми

Галузь знань 23 Соціальна робота

Шифр і назва галузі знань

Спеціальність 231 Соціальна робота

Шифр і назва спеціальності

Освітня програма Соціальна робота. Соціальна педагогіка та коучинг

Назва освітньої програми

Назва спеціалізації

Номер індивідуального навчального плану студента

Виконала: студентка IV курсу, група СРК-20-1

Підпис

Дар'я МАЙДАНЮК

Ім'я, прізвище

Керівник: кандидат педагогічних наук, доцент

науковий ступінь, вчене звання

Підпис

Наталія СИНЮК

Ім'я, прізвище

Нормоконтролер

До захисту допускаю:

Зав. кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки

доктор педагогічних наук, професор

Підпис

Юрій БРИНДІКОВ

Ім'я, прізвище

_____ 2024 р.

Хмельницький, 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В ШКОЛІ	
1.1 Профорієнтація як напрям роботи соціального педагога	10
1.2 Особливості підготовки молоді до вибору професії	14
1.3 Професійне самовизначення – основна проблема професійного становлення особистості старшокласника	19
Висновки до розділу.....	27
РОЗДІЛ 2 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ПРОФОРІЄНТАЦІЇ МОЛОДІ	29
2.1 Діагностика готовності до вибору професії.....	29
2.2 Методичні рекомендації щодо підвищення рівня готовності старшокласників до свідомого вибору професії	46
Висновки до розділу.....	52
ВИСНОВКИ.....	54
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....	57
ДОДАТКИ.....	63
ДОДАТОК А Авторська анкета визначення рівня готовності до подальшого професійного вибору	64
ДОДАТОК Б Методика самооцінки готовності особистості до вибору напрямку навчально-професійної діяльності (О. Ігнатович)	66
ДОДАТОК В Методика оцінки рівня розвитку вольових якостей особистості	69

ВСТУП

*Якщо професія стає способом життя,
то ремесло перетворюється на мистецтво*

Правильно організована та налагоджена система профорієнтаційної роботи в навчальних закладах є важливим завданням усього педагогічного колективу та соціального педагога зокрема. Адже, навчаючись у школі, більша частина учнів не орієнтуються у світі професій та не знають, яку спеціальність обрати, до якого ЗВО вступати та як правильно застосувати власні здібності та таланти.

Основними завданнями профорієнтаційної роботи у школі є наступні:

1. ознайомлення учнів з різноманітними професіями, їх особливостями та вимогами до особистості;
2. сприяти учням самостійно робити правильний вибір;
3. виховувати у підростаючого покоління спрямованість на самопізнання з метою професійного визначення;
4. навчати школярів зіставляти власні здібності із вимогами конкретної професії;
5. оволодіти навичками складати план професійного вибору;
6. розвивати важливі для професії якості особистості.

Профорієнтаційна робота – це робота з учнями щодо оволодіння багажем знань щодо соціально-економічних та психофізіологічних особливостей різних професій, умов правильного вибору однієї з них, інформації про можливості працевлаштування, вимог до прийому на роботу і т. д. Це напрям роботи, в якому систематизуються відомості про зміст та перспективи сучасних професій, форми й умови оволодіння різними спеціальностями, стан та потреби ринку праці.

З метою ефективного професійного вибору, профорієнтаційну роботу у школі варто розпочинати проводити з 9 класу.

Оскільки правильний вибір професії забезпечує моральне задоволення, позитивну самооцінку, високу продуктивність праці та якість продукції, тому даний напрямок роботи соціального педагога має перебувати під особливим контролем.

У дослідженнях як вітчизняних так і зарубіжних науковців ретельно проаналізовані основні положення професійного розвитку особистості.

Особливості вибору майбутнього фаху підростаючим поколінням в її історичному аспекті досліджували В.Аванесов, А.Вихрущ, М.Ільюк, В.Рак.

Зарубіжний досвід професійної орієнтації молоді, що навчається, знайшов відображення в роботах С.Дармодехіна, І.Коростеня, М.Павлової, Г.Терещука. Соціально-економічні аспекти професійного самовизначення молоді проаналізовано в дослідженнях В.Єндальцева, Г.Корякова, І.Назімова, Г.Чередніченко, В.Ядова.

Психолого-педагогічні та організаційні основи підготовки молоді до вибору майбутньої професії обґрунтовано в працях П.Атутова, Є.Клімова, В.Мадзігона, В.Моляко, Є.Павлютенкова, С.Чистякової, Б.Федоришина.

Об'єкт дослідження – діяльність соціального педагога з профорієнтації старшокласників.

Предмет дослідження – технології діяльності соціального педагога з профорієнтації старшокласників

Метою роботи є теоретико-експериментальне вивчення ефективності застосування технологій діяльності соціального педагога з профорієнтації молоді та розробка методичних рекомендацій щодо підвищення рівня готовності старшокласників до свідомого вибору професії.

Для досягнення поставленої мети було сформульовано наступні **завдання дослідження**:

- 1) здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми дослідження профорієнтаційної діяльності соціального педагога у навчальних закладах;
- 2) охарактеризувати особливості підготовки молоді до вибору професії;
- 3) провести діагностику готовності до вибору професії старшокласниками;
- 4) розробити методичні рекомендації щодо підвищення рівня готовності старшокласників до свідомого вибору професії.

Методи дослідження: *теоретичні:* (систематизація та аналіз наукової літератури, порівняння та узагальнення даних); *методи математичної обробки результатів дослідження* (кількісний та якісний аналіз результатів дослідження) та *емпіричні:* (метод спостереження, метод бесіди, Авторська анкета визначення рівня готовності до подальшого професійного вибору, Методика самооцінки готовності особистості до вибору напряму навчально-професійної діяльності (О. Ігнатович), Методика оцінки рівня розвитку вольових якостей особистості).

Практичне значення роботи полягає у розробці методичних рекомендацій щодо підвищення рівня готовності старшокласників до свідомого вибору професії.

Експериментальна база дослідження: дослідження проводилося на базі Комунального закладу загальної середньої освіти "Ліцею № 9 Хмельницької міської ради" У дослідженні прийняли участь 56 школярів-старшокласників.

Апробація результатів дослідження За матеріалами дослідження опубліковано наукову статтю: Н. В. Синюк, Д. Г. Майданюк. Теоретичні основи профорієнтаційної діяльності соціального педагога в школі. Актуальні питання розвитку особистості: сучасність, інновації, перспективи: Збірник наукових праць за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Житомир, 4 квітня 2024 року) / Ред. колегія: Л. Котлова, Л. Бутузова, С. Максимець / М-во освіти і науки України, Житомирський державний

університет імені Івана Франка, соціально-психологічний факультет. Житомир,
Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2024. с. 217

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, 2 розділів, висновків, переліку джерел посилань (47 найменування), 2 таблиці, 14 рисунків, 4 додатки (на 16 сторінках). Загальний обсяг кваліфікаційної роботи – 66 сторінок (62 сторінок – основний текст)

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В ШКОЛІ

1.1 Профорієнтація як напрям роботи соціального педагога

Професійна орієнтація у загальноосвітньому навчальному закладі – це соціально-педагогічна діяльність, яка спрямована на надання інформації молодому поколінню щодо різноманіття професій та їх особливостей, виховання інтересів до певних професій з урахуванням особистісних здібностей та на допомогу у професійному самовизначенні особистості. Держава створює усі умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки та перепідготовки кадрів залежно від суспільних потреб [2].

Першим кроком у формуванні сучасного фахівця є професійна орієнтація молоді. Професійне самовизначення розглядають з точки зору різноманітних підходів, а саме:

- 1) *соціологічний підхід* – система завдань, які суспільство ставить перед особистістю;
- 2) *соціально-психологічний* – процес поетапного прийняття рішень, завдяки яким формується баланс між перевагами та потребами системи розподілу праці у суспільстві;
- 3) *диференційно-психологічний* – процес формування індивідуального стилю життя, значною частиною якого є професійна діяльність [13].

Метою системи професійної орієнтації в межах загальноосвітньої школи є формування в учнів уміння обирати сферу професійної діяльності, що оптимально відповідає особливостям запиту ринку праці. У зв'язку з цим профорієнтація в школі повинна вирішувати завдання формування особистості

працівника нового типу, що забезпечить ефективне використання кадрового потенціалу й радикальне регулювання ринку праці.

Закономірність переходу до ринку праці значно змінила стратегію і тактику розробки теорії та практики професійного самовизначення молоді.

Кожен має постійно вдосконалювати власну кваліфікацію і бути готовим до зміни напрямку своєї професійної діяльності, вміти реалізовуватися в трудовій діяльності в нових соціально-економічних обставинах. А для цього необхідно обирати ту професію, яка найбільше відповідає інтересам, здібностям та нахилам, тому досить важливою є робота соціального педагога щодо професійного самовизначення молоді на початкових етапах власного трудового шляху.

Професійна орієнтація у загальноосвітньому навчальному закладі має два **аспекти:**

- вплив на формування професійних інтересів школяра, насамперед позитивних мотивів вибору професії, які забезпечують узгодження інтересів особи та суспільства;
- виявлення професійних вимог та психологічний аналіз професії, з одного боку, та оцінка психофізіологічних властивостей якостей учнів з урахуванням проб їх сил в обраній діяльності, з іншого [25].

Під професійною орієнтацією розуміють науково обґрунтовану систему форм, методів та засобів впливу на осіб, що навчаються та влаштовуються на роботу, яка сприяє своєчасному їх залученню до суспільного виробництва, раціональному розташуванню, ефективному використанню та закріпленню за місцем праці на основі об'єктивної оцінки та врахування нахилів, здібностей та інших індивідуальних якостей людини.

Це цілісна система науково-практичної діяльності з підготовки молоді, яка навчається у закладах освіти, незайнятого і зайнятого населення, осіб з обмеженою працездатністю до свідомого та вільного вибору або зміни професії

відповідно до професійних інтересів, нахилів, здібностей, стану здоров'я людини – з одного боку та попиту ринку праці в робочій силі в професійному і кваліфікаційному розрізах — з іншого [14].

Профорієнтація є соціально-економічною проблемою за походженням, сутністю і показниками оцінки ефективності. За методами вирішення профорієнтація - це соціально-економічна, медико-фізіологічна та психолого-педагогічна проблема. Профорієнтаційна робота сприяє цілеспрямованому розвитку здібностей і талантів людини, зростанню її професіоналізму, працездатності, збереженню здоров'я і виступає одним з найважливіших елементів державної політики в сфері соціального захисту та ефективної зайнятості населення.

Профорієнтаційна робота в загальноосвітній школі проводиться за декількома напрямками, представленими у таблиці 1.1

Таблиця 1.1 – Зміст профорієнтаційної роботи ЗОШ

№п\п	Напрямок діяльності	Зміст напрямку
1	Формування нахилів та професійних інтересів підлітків	Під час різноманітних видів позакласної та позашкільної роботи в школярів виховується позитивне ставлення до трудової діяльності, розвиваються по відношенню до певного виду професії здібності, формуються вміння та навички, а також бажання здобувати саме визначену конкретну професію (напрямок)
2	Громадянська позиція під час професійного вибору	Під час навчально-виховної роботи у школі розкривається значущість праці та формуються

		мотиви вибору професії (диспути, збори, обговорення, зустрічі з представниками різноманітних професій)
3	Профорієнтаційна освіта	Соціальний педагог знайомить школярів із переліком професій, навчальними закладами, де можна її здобувати, вимогами до фахівця тощо. Завдяки такій роботі учні отримують необхідні знання.
4	Індивідуальні професійні консультації.	За допомогою діагностичних методик соціальний педагог визначає схильність до певного напрямку професійної діяльності та на основі отриманих результатів надає індивідуальні консультації щодо подальшого професійного вибору

Основним завданням соціального педагога у профорієнтаційній діяльності у школі є надання допомоги школярам у визначенні їх життєвого шляху за допомогою діагностичної оцінки особистості.

Професійна орієнтація як система включає чотири напрямки: *професійна інформація, професійна консультація, професійний відбір та професійна адаптація*, але в умовах загальноосвітніх навчальних закладів реалізуються перші два, які детальніше описані на рисунку 1.1

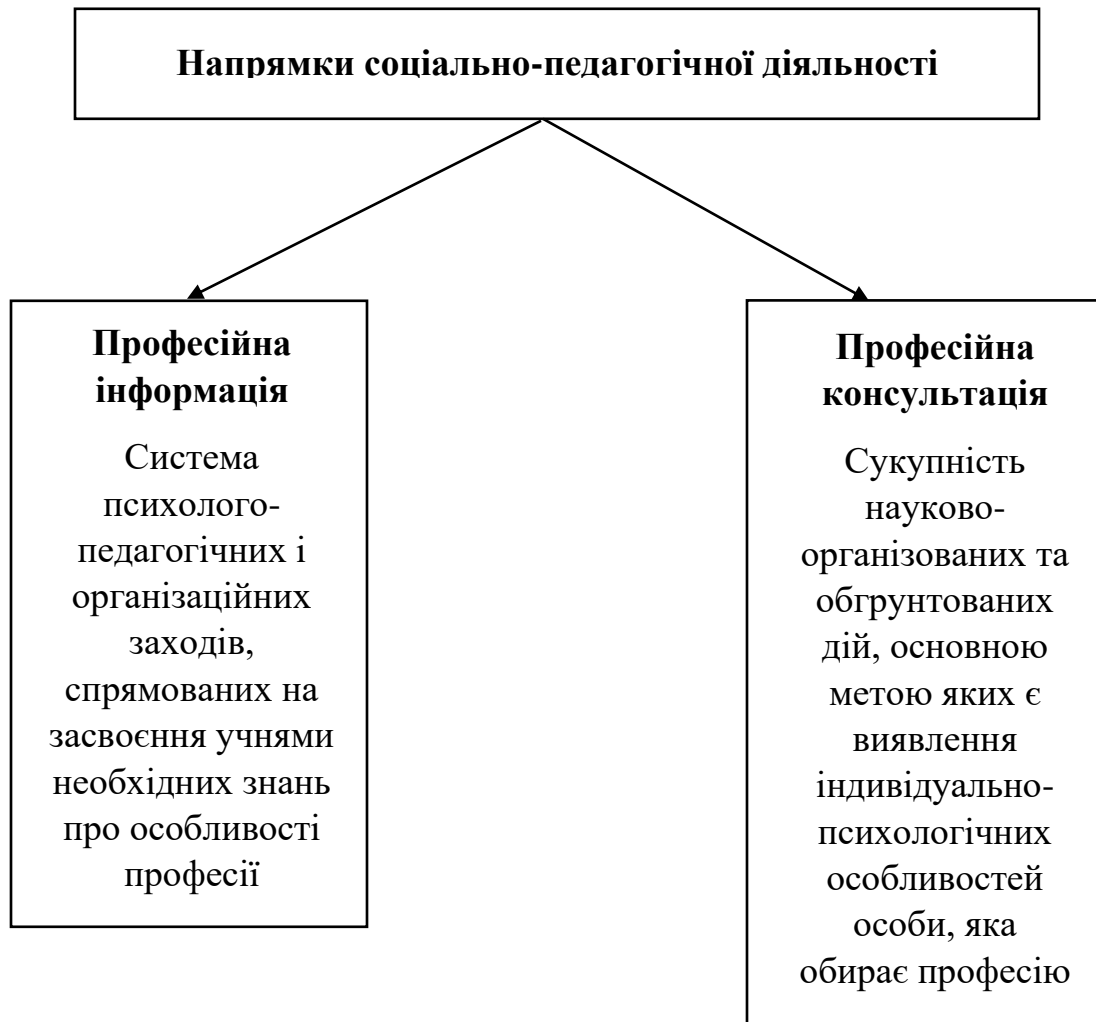

Рисунок 1.1 – Напрямки профорієнтаційної діяльності соціального педагога в школі

Основними **завданнями** профорієнтаційної роботи соціального педагога в загальноосвітніх навчальних закладах є наступні:

- ознайомлення школярів з різноманітними видами праці та професій;
- виявлення їх здібностей, нахилів та інтересів, формування мотивів вибору трудового шляху;

- консультування з питань подальшого навчання та вибору відповідного навчального закладу;
- виявляти, вивчати та формувати професійні інтереси та здібності, робити певні висновки та пропозиції;
- організовувати консультації з питань вибору професії, яка цікавить учнів;
- ведення необхідної документації та методичні розробки щодо професійного вибору старшокласників [36].

Профорієнтація у загальноосвітніх навчальних закладах здійснюється на певних рівнях

Таблиця 1.2 – Рівні профорієнтаційної роботи

№п\п	Рівень профорієнтації	Діяльність на кожному рівні
1	Емоційно-образний (старший дошкільний вік)	У дітей формується позитивне ставлення до трудової діяльності в цілому. Для цієї стадії є характерними класифікація професій лише за зовнішніми ознаками (одяг, манери поведінки і т.д.)
2	Пропедевтичний (I-IV класи)	Переважає цікавість до професій власних батьків, для такого віку притаманна відсутність підстав для здійснення серйозного професійного вибору, зазвичай відсутні виражені інтереси та нахили, які постійно змінюються
3	Пошуково-зондуючий (V-VII класи)	Відбувається усвідомлення власних інтересів, здібностей та цінностей, які пов'язані із вибором професії та визначенням свого місця у суспільстві.

		Інтереси школярів пов'язані із подальшим реальним професійним вибором.
4	Формування професійної свідомості (VIII-IX класи)	Формується сенс вибору професії та навички співвідносити цілі та потреби суспільства із власними можливостями. На даному етапі починає формуватися завдання та умови вибору професії, посилюється увага до вироблення у школярів бажання до постійного навчання. Профорієнтаційна робота соціального педагога планується з урахуванням можливості продовження освіти у різноманітних навчальних закладах різного рівня акредитації.
5	Уточнення соціально-професійного статусу (X-XI класи)	Формування знань та умінь у визначеній сфері трудової діяльності, уточнюється відповідність професійно важливих якостей, стану здоров'я вимогам обраної професії.

Загальна **мета** профорієнтаційної роботи у навчальному закладі полягає у забезпеченні оптимального поєднання професійних здібностей, інтересів та нахилів, а також стану здоров'я запитам суспільства.

Сучасний стан та перспективи розвитку ринкових економічних відносин в нашій державі надають можливість більш деталізувати мету профорієнтації молоді:

- сформувати у молодих людей готовність до практичного життя, виробити такі якості та властивості особистості, які є необхідними для задоволення власних інтересів та інтересів держави;
- виробити у молоді свідоме ставлення до праці та професійного вибору;
- отримати відповідні знання та навички, необхідні для оволодіння професією;
- вміти аналізувати та організовувати професійну діяльність у будь-якій цікавій сфері;
- бути конкурентоспроможним на ринку праці [19].

В процесі профорієнтаційної роботи соціальному педагогу варто використовувати певні методи та форми роботи, залежно від віку школярів:

для початкової ланки ефективними є бесіда, розповідь, екскурсія, свято, виставка, конкурс;

для середніх класів – батьківські збори, конкурси, творчі роботи, класні години, зустрічі з представниками різних професій;

для старшокласників – електронні презентації, екскурсії у центр зайнятості, знайомство з професіограмами (короткий опис професії), аналіз оголошень та вакансій з метою визначення потреб ринку праці, екскурсії на підприємства, дискусії, тематичні вечори тощо [44].

1.2 Особливості підготовки молоді до вибору професії

Готовність до свідомого вибору професії – це якість особистості, що має складну структуру, до складу якої входять наступні компоненти:

- моральна підготовка;
- психологічна підготовка;
- практична підготовка.

Розглянемо більш детально кожну із них.

Моральна підготовка полягає у вирішенні таких завдань:

1. сформованість переконання працювати;
2. розкриття суті, змісту та мотивів праці;
3. формування прагнення спрямувати власні сили та можливість зарди користі для себе та суспільства.

Психологічна підготовка означає:

1. розуміння особистістю важливості загальних та спеціальних здібностей під час вибору професії та шляхів їх розвитку;
2. розкрити сутність знань про професійну відповідність;
3. досягнення адекватної самооцінки своїх здібностей та переконань;
4. розвинути прагнення у підростаючого покоління до продуктивної праці.

Практична підготовка – це:

1. знайомство молодих людей із структурою соціального запиту на кадри професій;
2. ознайомлення із технологічними процесами в результаті професійної діяльності;
3. можливість самостійно здобувати знання щодо предметів, засобів та умов праці, а також мети досягнення результатів;
4. надати знання про норми, правила та помилки професійного самовизначення;
5. ознайомити із системою навчальних закладів, правилами та умовами вступу, перспективами професійного зросту [3].

Надання допомоги у професійному самовизначенні передбачає організацію спеціальної навчально-виховної роботи, основною метою якої є вплив на учнів в напрямку свідомого вибору професії за допомогою застосування різноманітних засобів та прийомів.

Профорієнтаційна робота має вирішувати завдання формування особистості працівника, а це, в свою чергу, забезпечить ефективне використання кадрового потенціалу та регулювання ринку праці.

Усі проблеми, які пов'язані із свідомим вибором професії, мають вирішуватися комплексно, враховуючи аналіз потреб сучасного суспільства в різних професіях та працювати на перспективу [11].

Виділяють *три підходи* щодо вирішення проблем, пов'язаних із свідомим професійним вибором:

соціально-економічний – полягає в аналізі сучасних потреб суспільства, а також кожен має обирати ту професію, яка максимально відповідає здібностям та інтересам, тоді робота буде ефективною, з максимальною віддачею знань, умінь та навичок.

психофізіологічний – невдалий професійний вибір призводить до невдоволення, втрати активності та здоров'я. Правильний вибір професії сприяє визначенню життєвого шляху молодій людині та її психофізіологічного вдосконалення. В цьому і полягає сутність даного підходу.

психолого-педагогічний підхід полягає у формуванні інтересу до професії та вихованні любові до праці [14].

У загальноосвітніх навчальних закладах робота соціального педагога з профорієнтації полягає у тому, щоб підлітки отримали наступні відомості:

1. оволоділи інформацією щодо різноманіття професій та визначили для себе пріоритетність сфери майбутньої трудової діяльності;
2. за допомогою діагностичних методик зрозуміли себе та усвідомили притаманні знання, вміння та навички, які необхідні;
3. чітко визначили відсутність чи наявність медичних протипоказань щодо професійного вибору;

4. відвідували зустрічі з представниками різних професій з метою ознайомлення з їх специфікою, перевагами та недоліками, вимогами професії до особистості;
5. проаналізували стан ринку праці та затребуваність фахівців обраної професії;
6. під час вибору професії використовувати формулу: «ХОЧУ-МОЖУ-ТРЕБА» [33]

Аналіз психолого-педагогічного змісту різноманітних видів професійної діяльності надає можливість визначити наступні компоненти:

1. особистісний – полягає у детальній характеристиці емоційної, мотиваційної та вольової сфер;
2. інтелектуальний компонент – це аналіз процесу прийняття рішень, переробки інформації;
3. сенсорно-перцептивний – діагностика процесів сприймання та уваги;
4. моторний компонент полягає у діагностиці мовлення та рухових властивостей особистості [12].

Отже, професійна діяльність має єдину психолого-педагогічну структуру, але різний зміст її складових компонентів.

Станом на сьогодні молоді люди зіштовхнулися із проблемою невизначеності з зв'язку із викликами та можливостями щодо того, ким вони себе бачать у майбутньому. Саме соціальний педагог за допомогою консультацій, тестування, цікавих тренінгових занять впливає на формування професійного самовизначення старшокласників.

Профорієнтаційна робота – це важливий компонент державної політики у сфері соціального захисту та зайнятості населення. Дана діяльність сприяє активному використанню трудового потенціалу, підвищенню соціальної та професійної мобільності та запобігає поширенню масового безробіття у зв'язку із підготовкою незатребуваних фахівців. Профорієнтаційні заходи в межах

загальноосвітнього навчального закладу стимулюють старшокласників шукати шляхи підвищення їх професійного рівня та розвитку ініціативи подальшого навчання та працевлаштування [4].

Профорієнтаційна робота соціального педагога в школі включає наступні елементи:

- виховання у дітей інтересу до робітничих спеціальностей;
- ознайомлення із широким діапазоном галузей народного господарства;
- вивчення особливостей та розвиток здібностей, нахилів, інтересів та можливостей для її здобування;
- допомога старшокласникам у розвитку необхідних знань, умінь та навичок до того чи іншого виду трудової діяльності;
- ознайомлення старшокласників із вимогами окремих професій;
- консультування щодо професійного вибору, вибору навчальних закладів тощо;
- сприяння формуванню активного ставлення до свідомого вибору професії;
- аналіз адаптації випускників в дорослому житті та ефективність педагогічних методів впливу [28].

На думку деяких науковців [2,13,40], профорієнтаційна робота в школі проводиться за наступним алгоритмом, етапи якого наведені та описані в таблиці 1.3:

Таблиця 1.3 – Етапи профорієнтаційної роботи у школі

№п\п	Етапи роботи	Характеристика етапу
1	Підготовчий етап	Етап розпочинається ще від народження дитини і триває протягом періоду навчання у школі. Основними

		завданням фахівця на даному етапі є спостереження, виявлення та розвиток індивідуальних особливостей кожної дитини, залучення до громадської, спортивної та інших видів трудової діяльності у навчальний та поза навчальний час
2	Основний етап	Даний етап характеризується підготовкою учнів старшого шкільного віку до свідомого професійного вибору. Робота здійснюється шляхом застосування таких методів як спеціалізований курс щодо вибору професії або окремі теми в рамках вивчення певної дисципліни, професійні консультації та розвиток професійних якостей під час профільного навчання.
3	Уточнюючий етап	На даному етапі профорієнтаційна робота спрямована на допомогу випускникам у конкретизації їх фахової підготовки
4	Завершальний етап	Даний етап передбачає допомогу випускникам у працевлаштуванні та формуванні індивідуального стилю професійної діяльності, розглядаються та аналізуються перспективи

		професійного зростання.
--	--	-------------------------

Загальноосвітні навчальні заклади виступають центрами профорієнтації старшокласників, основною метою яких є виховання, навчання та підготовка молоді відповідно до соціальних умов, в яких вони будуть жити та працювати.

Основна мета – підготовка учнів до самостійного життя після завершення навчання, де основна роль належить професійному самовизначенню учнівської молоді.

1.3 Професійне самовизначення – основна проблема професійного становлення особистості старшокласника

Професійне самовизначення - це центральна психолого-педагогічна проблема професійного становлення особистості, в якій професійне самовизначення розглядається, з однієї сторони, як переважаючий аспект, найбільш значущий компонент професійного розвитку школяра, з іншого - як критерій одного із етапів цього процесу [18].

Найважливішим процесом, який займає більшу частину життя людини, є її професійне становлення.

Починаючи ще з моменту виникнення професійних інтересів та до моменту припинення виконання професійної діяльності відбувається процес становлення, зміни й осмислення професійного розвитку.

Знання особливостей професійного становлення особистості, розвитку професійних нахилів дозволяє соціальному педагогу ефективніше побудувати профорієнтаційну роботу в школі та вирішити проблему професійного самовизначення [1].

Проблема професійного самовизначення особистості відноситься до числа проблем, що активно опрацьовується. На основі аналізу наукової літератури з

даної проблематики, можна спостерігати за тим, наскільки негативно впливає на народне господарство незадоволення великої кількості людей власною професією, і як результат – велика плинність кадрів, низький рівень якості результатів праці, низька мотивація для формування відповідального ставлення до роботи і т.д.

Варто виділити найважливіші критерії усвідомлення та продуктивності професійного становлення особистості:

- здатність знаходити особистісний зміст в професійній праці;
- самостійно проектувати, творити своє професійне життя;
- відповідально приймати рішення про вибір професії, спеціальності і місця роботи [15].

Звичайно, ці життєво важливі проблеми виникають перед особистістю протягом усього життя, оскільки людина постійно змінюється та розвивається.

Отже, на кожному з етапів її розвитку одні і ті ж завдання професійного самовизначення вирішується по різному.

Проблема професійного самовизначення містить **три рівні** вирішення:

1. *методологічний* рівень. Методологічне підґрунття професійного самовизначення варто шукати у роботах класиків філософії, якими сформульовані принципові положення щодо значення трудової діяльності в житті кожної людини, суспільний характер її відносин.
2. *теоретичний* рівень. Більшість дослідників даної проблеми висловлюють припущення, що проблему професійного самовизначення не може бути вирішено окремо від проблеми ставлення особистості до самої себе, де важлива роль належить оточенню та характеру взаємовідносин.
3. *рівень*. Сучасні дослідження проблеми професійного самовизначення ведуться на підставі особистісно-діяльнісного підходу, де враховуються потреби та мотивація. Коли в шкільні роки приймати активну участь у навчально-професійній, а пізніше – професійній діяльності, молоді люди

набувають уявлення про вибрану професію та власні можливості та активно розвивають їх [21].

Отже, професійне становлення це одна із форм розвитку особистості.

Як багатоплановий і досить рухливий процес, професійне становлення особистості проходить в своєму розвитку чотири основні стадії:

1. Формування професійних намірів.
2. Професійне навчання.
3. Професійна адаптація.
4. Часткова чи повна реалізація особистості в професійній праці [16].

У відповідності з цими стадіями виділяються наступні **етапи** професійного самовизначення:

1. Етап формування професійних намірів і вибору випускниками загальноосвітньої школи.

Як показують дослідження, прагнення знайти своє місце в житті (в тому числі і в професійній діяльності), потреба професійного самовизначення – є однією з важливих новоутворень старшого шкільного віку. Відповідаючи на нові очікування суспільства, старші школярі активізують пошук професії, що здатна задовольнити очікування, а також і їх особисті потреби, що в значній мірі визначаються рівнем мотиваційної сфери. З цією метою вони аналізують свої можливості з точки зору розвитку у себе професійно значущих якостей, що формують самооцінку власної професійної придатності [4,с.163].

2. Змістом наступних етапів професійного самовизначення особистості, що співпадають в часі з відповідними стадіями професійного становлення, є формування її відношення до себе як до суб'єкта власної професійної діяльності.

Саме ці етапи є найбільш важливими, як з точки зору розуміння основних механізмів і динаміки професійного становлення особистості, так і з точки зору педагогічного впливу на її подальшу долю. Так, в процесі професійного

вивчення відношення „людина-професія”, що до цього часу визначалось як уявлення суб'єкта про вибрану професію, починає опосередковуватись його участю у спеціально організованій діяльності достатньо високою мірою наближеної до реальної професійної праці. Участь у цій діяльності, з одного боку, сприяє розвитку адекватних уявлень про професії, з другого боку - формуванню операційної основи професійного самовизначення, системи професійних умінь, навичок, елементів професійного мислення і пам'яті. Розвиток операційної основи професійного самовизначення поряд з мотивацією обумовлює якісні зміни в структурі свідомості особистості [9].

Аналізуючи психолого-педагогічну літературу, можна визначити і обґрунтувати наступну **змістовну модель професійного самовизначення:**

Рисунок 1.2 – Модель професійного самовизначення особистості

Для того, щоб зрозуміти цілісну картину поняття професійного самовизначення, потрібно прослідкувати його формування на різних стадіях становлення особистості, які представлені нижче (Табл.1.4).

Таблиця 1.4 – Професійне самовизначення особистості відповідно до вікової періодизації

Віковий етап	Характеристика етапу з точки зору професійного самовизначення
Дошкільний вік	Діти під час гри наслідують дії та поведінку дорослих, характерні сюжетно-рольові ігри, частина яких має професійно орієнтований характер. Під час гри діти привласнюють собі ролі лікарів, продавців, вихователів, кухарів, водіїв і т.д. Важливе значення мають перші обов'язки та доручення, які розвивають інтерес до праці, є основою виховання позитивної мотивації до будь-якої діяльності. Результат професійно-рольових ігор – самовизначення дошкільника на основі порівняння видів праці та різних професій.
Молодший шкільний вік	Психологічна особливість даного вікового періоду – наслідування дорослих, орієнтація на професії

	<p>значущих для дитини людей. Розвиток здібностей до кінця молодшого шкільного віку приводить до значного зростання індивідуальних особливостей між дітьми. У дитини з'являються професійно забарвлені фантазії, які зроблять у майбутньому великий вплив на професійне самовизначення особистості.</p>
Підлітковий період	<p>Один із найвідповідальніших періодів становлення особистості, коли закладаються основи морального відношення до різних видів праці; відбувається формування системи особистісних цінностей, які визначають вибірковість відношення підлітків до різних професій.</p>
Юність	<p>Переважає більшість молодих людей отримують професійну освіту в навчальних закладах, укріплюється впевненість у виправданості зробленого вибору.</p>
Молодість	<p>Вік соціально-професійної активності, вже є наявний професійний досвід і місце роботи. Актуальним стає професійне</p>

	зростання.
Зрілість	Це найбільш продуктивний вік - період реалізації себе як особистості, використання свого професійно-психологічного потенціалу. Саме в цьому віці реалізуються життєві і професійні плани. Повна заглибленість в професійне життя, задоволення вибраною професією, усвідомлена професійна позиція, постійне підтвердження своєї професійної значущості, потрібності та корисності призводить до виникнення емоційного стану - професійного оптимізму.
Зрілий вік	Професійно важливі якості, професійні знання і уміння, досвід і майстерність стають непотрібними. Знову виникає проблема самовизначення, але вже не в професійному житті, а в соціальному, суспільно - корисному. Це період соціально-трудового самовизначення та продовження себе як особистості.

Завершуючи рефлексивний аналіз самовизначення особистості на різних стадіях професійного становлення варто наголосити, що професійне самовизначення - це не лише вибір професії чи альтернативних сценаріїв

професійного життя, а своєрідний творчий процес розвитку особистості.

Висновки до розділу

Завдання підготовки молоді до професійної діяльності стояли перед людством завжди, але в різних соціально-економічних формаціях вони розв'язувались по-різному. При цьому кожний раз профорієнтація наповнювалась новим змістом і набувала нових форм реалізації на практиці.

Наукові дослідження вчених і щоденна педагогічна практика свідчать, що якщо спеціальність вибрана правильно, у відповідності до інтересів, нахилів і здібностей, то професійна діяльність особистості стає джерелом радості, творчого натхнення і приносить максимальну користь собі і суспільству. Це особливо важливо в умовах ринкових економічних перетворень, коли професійна орієнтація повинна здійснюватись, з одного боку, з врахуванням інтересів особистості, а з другого – потреб розвитку економіки в кваліфікованих кадрах.

Загальноосвітні навчальні заклади виступають центрами профорієнтації старшокласників, основною метою яких є виховання, навчання та підготовка молоді відповідно до соціальних умов, в яких вони будуть жити та працювати.

Основна мета – підготовка учнів до самостійного життя після завершення навчання, де основна роль належить професійному самовизначенню учнівської молоді.

Робота й усе, що з нею пов'язане, займає в середньому приблизно половину життя людини. Знайти себе у світі професій означає одержати можливість гідно заробляти, почувати себе потрібним людям, максимально повно розкрити свої здібності, заслужити шану й повагу серед людей.

Існує пряма залежність між тим, наскільки людина задоволена своєю професією, і тим, наскільки щасливо вона сприймає своє життя.

З одного боку, вибір професії – це завжди погляд у майбутнє, що зобов'язує визначитись чим займатися, чого і як досягти, з якими труднощами

доведеться зустрітися на обраному шляху. З іншого боку, це одночасно й погляд усередину себе: які сильні й слабкі сторони особистості, що вона готова перебороти, щоб домогтися успіху і в чому суть цього успіху.

РОЗДІЛ 2 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ПРОФОРІЄНТАЦІЇ МОЛОДІ

2.1 Діагностика готовності до вибору професії

Профорієнтаційна робота соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі – це діяльність щодо накопичення та розповсюдження інформації про особливості та перспективи існуючих професій, вимоги до особистості, які передбачені тією чи іншою професійною діяльністю, форми та умови оволодіння ними, можливості професійного зростання, потреби ринку праці, формування професійних інтересів, здібностей та мотивів трудової діяльності.

Для проведення професійної освіти учнів особливу увагу необхідно надавати відбору профорієнтаційного матеріалу. При цьому необхідно враховувати такі вимоги:

1. профорієнтаційний матеріал не повинен порушувати послідовність навчально-виховного процесу, максимально поєднуватись з темою уроку, позакласними та позашкільними заходами, поглиблювати їх науковий потенціал, практичну значущість та зв'язок з життям;
2. викладання матеріалу з профорієнтації повинно здійснюватись проблемно, з використанням відповідних методів навчання, створювати пошукові ситуації;
3. за змістом профорієнтаційний матеріал повинен охоплювати інформацію про різні галузі економіки країни, культури, освіти, медицини, досягненнях науки і використання їх на практиці;
4. особливу увагу звернути на потребу в країні та регіоні фахівців, ознайомленням з вимогами цих професій до особистості;

5. необхідно використовувати професіографічний матеріал, кваліфікаційні характеристики, для того щоб юнаки і дівчата могли співставляти індивідуальні особливості, психологічні якості з вимогами, в першу чергу психофізіологічними, професії, яку вибирають;
6. профорієнтаційний матеріал повинен обов'язково супроводжуватись використанням наочних засобів навчання;
7. бажано, щоб знання з профорієнтації поєднувались з практичною перевіркою в гуртках, факультативах, клубах за інтересами, щоб практичні проблеми профорієнтації були максимально наближені до професійної діяльності;
8. навчальний матеріал повинен бути спрямований на вивчення певних виробничих процесів і використання засобів виробництва;
9. має враховуватись принцип наступності, поетапності;
10. використання профорієнтаційного матеріалу має бути систематичним, цілеспрямованим, з урахуванням вікових особливостей учнів та етапів їх професійного самовизначення.

Важлива роль тут належить соціальному педагогу, який керує процесом професійного самовизначення, враховуючи при цьому знання, вміння та навички учні.

Для з'ясування ефективності застосування технологій діяльності соціального педагога з профорієнтації, нами було проведено експериментальне дослідження, в якому прийняли участь 56 школярів-старшокласників Комунального закладу загальної середньої освіти "Ліцею № 9 Хмельницької міської ради".

Метою дослідження було визначити, наскільки учні підготовлені до свідомого вибору професії. Дослідження тривало у 2023-2024 н. р., протягом якого було застосовано такі діагностичні методики: Авторська анкета

визначення рівня готовності до подальшого професійного вибору, Методика самооцінки готовності особистості до вибору напряму навчально-професійної діяльності (О. Ігнатович), Методика оцінки рівня розвитку вольових якостей особистості.

Першим етапом експериментальної частини нашого дослідження стала розробка та застосування авторської анкети визначення рівня готовності старшокласників до подальшого вибору професійної діяльності, яка містить 9 питань із запропонованими варіантами відповідей.

На перше запитання анкети «Виберіть, в якому класі ви навчатесь» відповіді респондентів розподілилися наступним чином

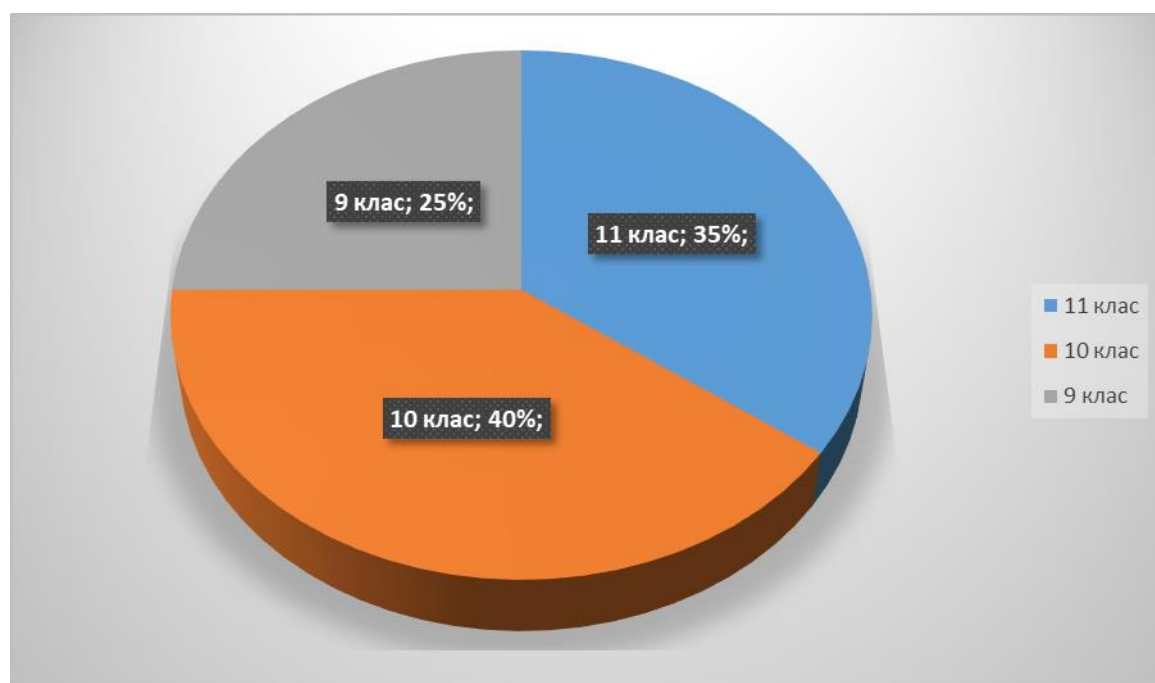

Рисунок 2.1 – Розподіл учнів за класами

Ми бачимо наступні результати: у нашому дослідженні прийняли участь 14 учнів (25%) 9 –го класу; 22 учні (40%) 10-го класу та 20 учнів (20%) 11 –го класу, усього 56 учнів ліцею.

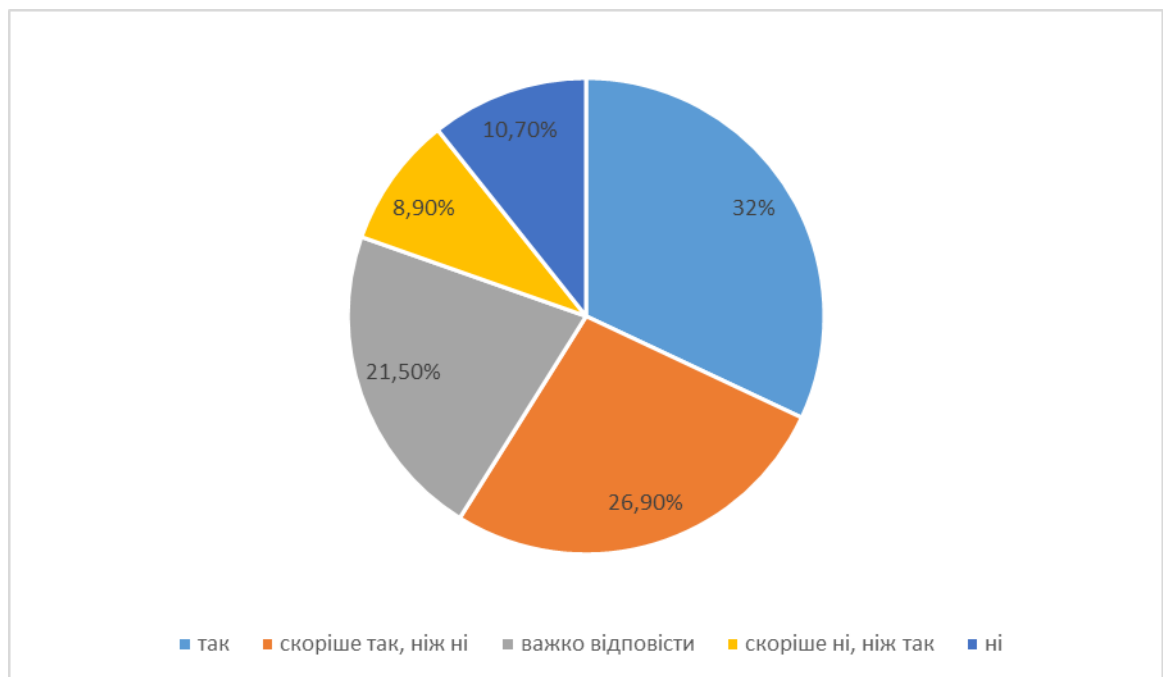

Рисунок 2.2 – «Чи знадобляться вам шкільні знання у майбутньому житті?»

На запитання «Чи знадобляться вам шкільні знання у майбутньому житті?» 18% опитаних вважають, що їм знадобляться знання зі школи. 26,9% обрали відповідь «скоріше так, ніж ні». Складно відповісти на це запитання було 21,5% учням. Ще 8,9% обрали варіант «скоріше ні, ніж так» та 10,7% впевнені що отримані знання в майбутньому їм не потрібні.

Далі нас цікавило, що буде визначальним для кожного при виборі подальшого навчання чи конкретного фаху? Отримані результати свідчать про перевагу у професійному виборі високого рівня заробітної плати (30%), 22% старшокласників зорієнтовані на власні уподобання та реалізації своїх основних інтересів та захоплень, високій вірогідності працевлаштування надали перевагу 18% опитаних, високий престиж професії в першу чергу хвилює 10% , за

порадою батьків, родичів та друзів професійний вибір планують здійснити 17% учнів та 3% взагалі не визначилися із майбутніми планами

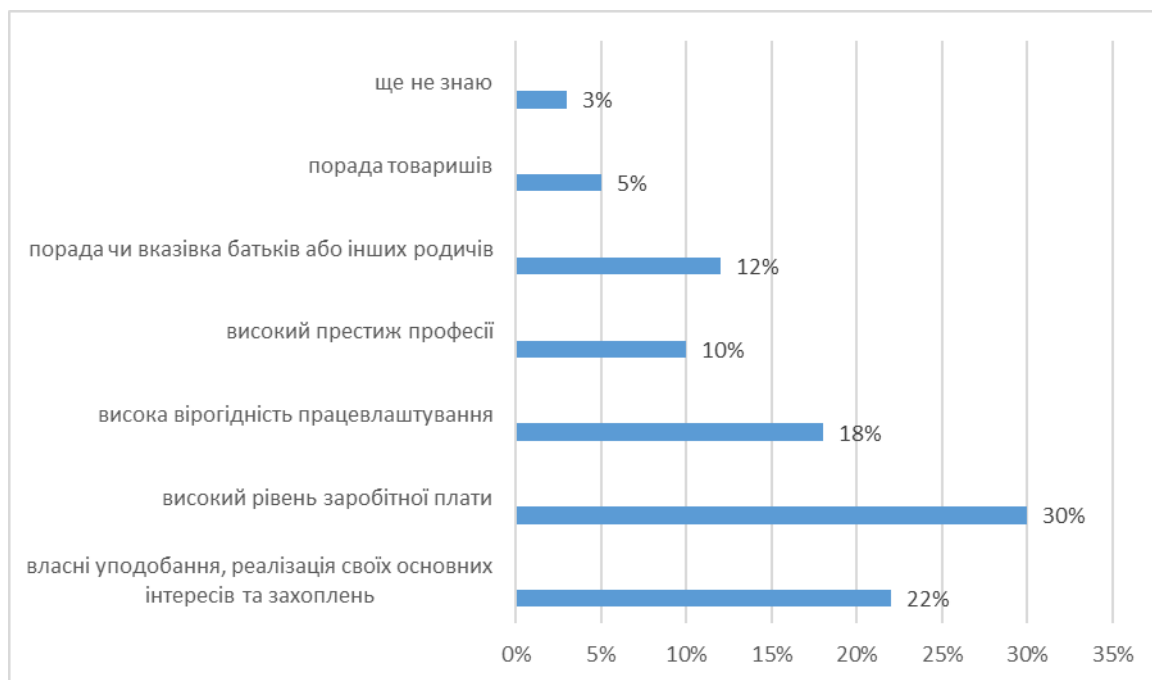

Рисунок 2.3 – Чинники професійного вибору старшокласника

На запитання «Чи обрали ви вже професію, вид діяльності, – те, чим Ви будете займатися по закінченні школи?» нами було отримано результати, які представлені на рисунку 2.4, де ми бачимо, що 75% учнів вже зробили свій професійний вибір, мають певні плани на майбутнє, 12% опитаних ще остаточно не визначилися, обирають між декількома варіантами, 8% старшокласників взагалі не знають чим будуть далі займатися, 3% ще розмірковують з приводу подальшого навчання чи професійної діяльності та 2% обрали аби щось, не сприймають всерйоз подальші плани на майбутнє.

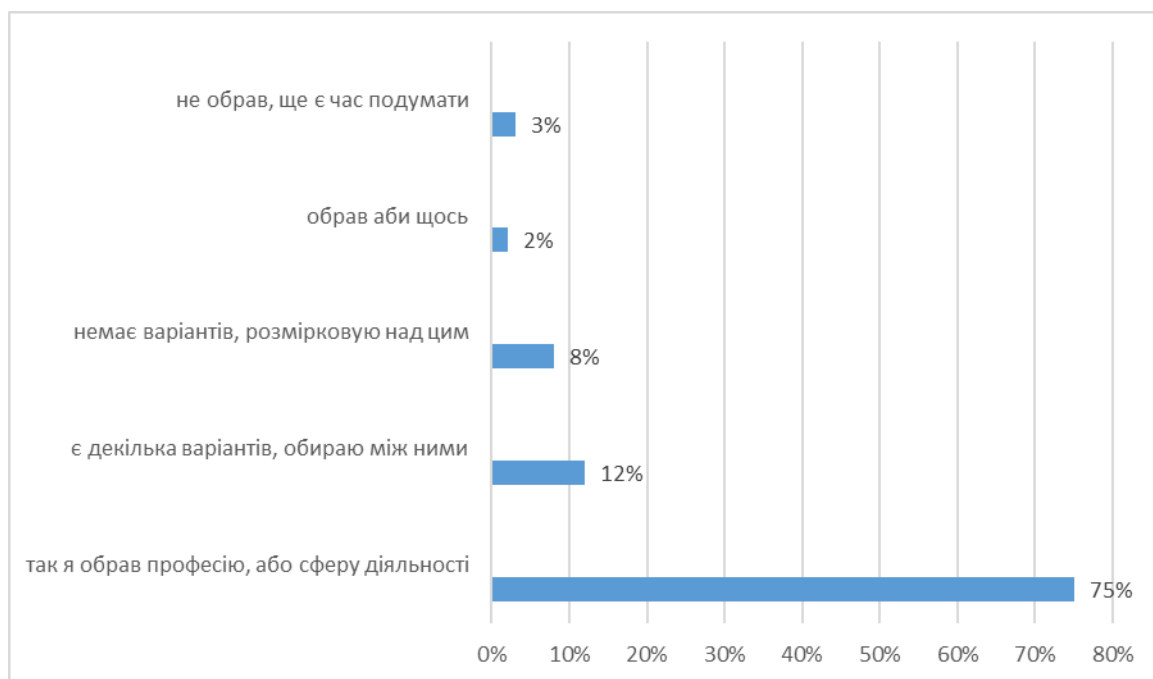

Рисунок 2.4 – Відповіді на запитання «Чи обрали ви вже професію, вид діяльності, – те, чим Ви будете займатися по закінченні школи?»

Наскільки серйозним та обдуманим є рішення щодо подальшого навчання та вибору конкретного фаху свідчать наступні результати

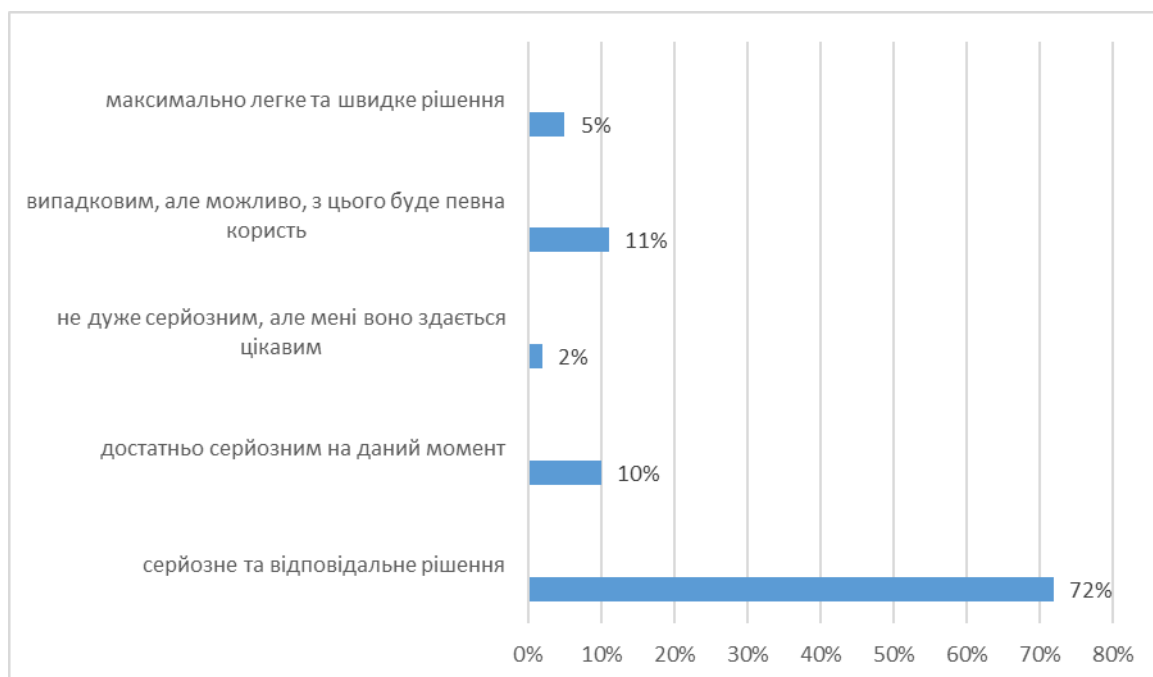

Рисунок 2.5 – Рівень серйозності та відповідальності за професійний вибір

Від 0 до 5 балів учні оцінили рівень поінформованості про майбутню професійну діяльність.

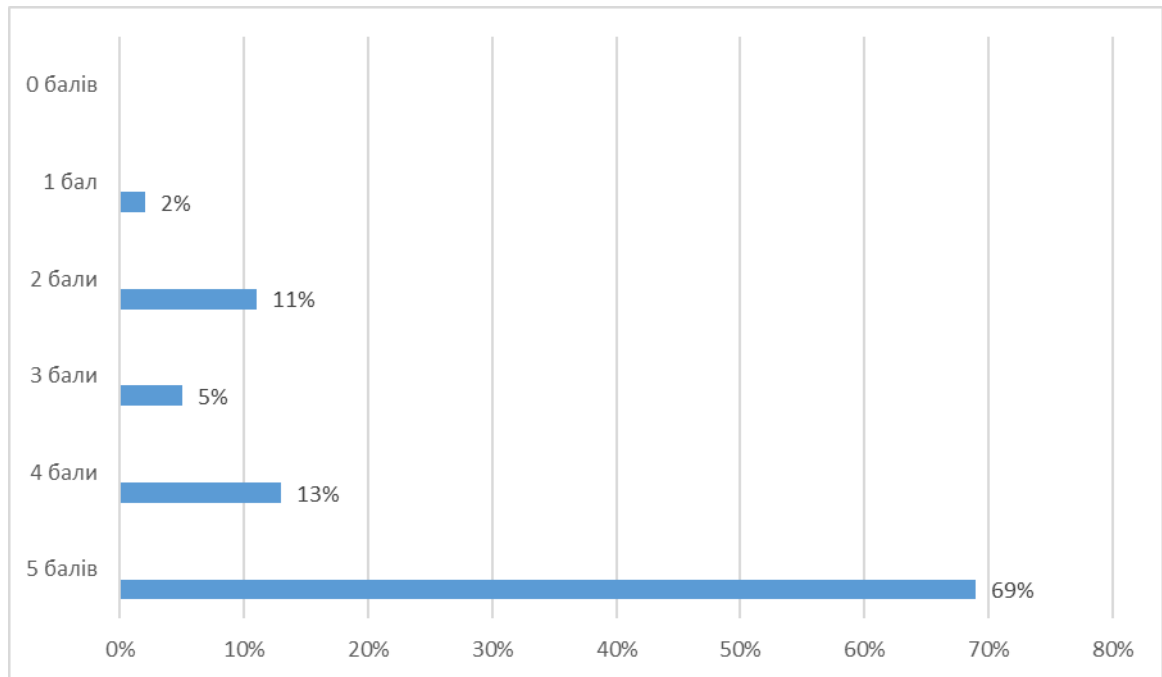

Рисунок 2.6 – Рівень поінформованості про майбутню професійну діяльність

Також старшокласники вказали на джерела, з яких отримують найбільше інформації про різні професії, а саме:

- батьки, або родичі – 25%;
- товариші, друзі – 18%;
- за власним спостереженням – 7%;
- від школи – 22%;
- книги, фільми, ігри – 4%;
- засоби масової інформації (соціальні мережі, телебачення) – 24%.

Отже, результати свідчать про переважаючий вплив батьків чи найближчих родичів на подальший професійний вибір школяр, соціальних мереж, активними користувачами яких вони є та школи.

Серед учнів, які вже обрали свою професію, виявлено позитивну тенденцію до усвідомленого вибору та достатньої поінформованості про обрану професію.

Наступним етапом нашого дослідження було застосування Методики самооцінки готовності особистості до вибору напряму навчально-професійної діяльності (О. Ігнатович).

Досліджуваному пропонується бланк із наведеними 18 характеристиками та оцінити за шкалою від 0 до 10 наскільки вони є властивими для кожного. Отримані результати наведені в таблиці 2.1 та на рисунку 2.7

Таблиця 2.1 – Результати методики самооцінки готовності особистості до вибору напряму навчально-професійної діяльності (О. Ігнатович).

№п\п	Рівні розвитку готовності до вибору напряму навчально-професійної діяльності	Кількість учнів	Кількість у %
1	Низький рівень <i>(1-60 балів)</i>	15	26,8%
2	Середній рівень <i>(61-120 балів)</i>	34	60,7%
3	Високий рівень <i>(121-180 балів)</i>	7	12,5%

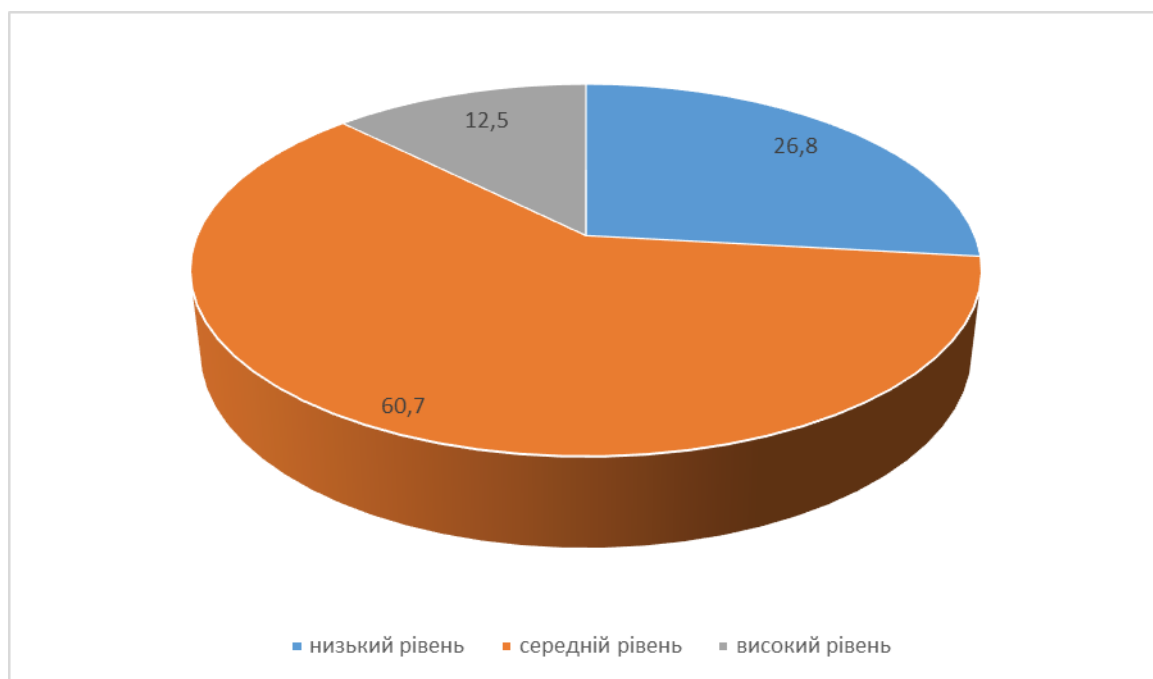

Рисунок 2.7 – Результати методики самооцінки готовності особистості до вибору напрямку навчально-професійної діяльності (О. Ігнатович).

Аналіз отриманих результатів свідчить про середній рівень розвитку готовності до вибору напрямку навчально-професійної діяльності, тобто 34 учні із 56 (60,7%). Повністю впевнені у правильності подальшого професійного вибору 7 школярів, що становить 12,5% від загальної кількості опитаних. 15 старшокласників мають низький рівень готовності до вибору напрямку чи сфери професійної діяльності, що становить 26,8%. В цілому отриманий результат є свідченням ефективного застосування технологій діяльності соціального педагога з профорієнтації в загальноосвітньому навчальному закладі.

Юнаки і дівчата характеризуються тим, що вони готові здійснити усвідомлений вибір подальшої професійної підготовки або вже здійснили такий усвідомлений вибір. Їм притаманна впевненість у правильності вибору професії. Цим статусом володіють ті, хто пройшов кризовий вибір і самостійно сформував систему знань про себе, про свої професійні можливості, професійну

мету і життєві переконання. Вони свідомо можуть визначити свій професійно життєвий шлях.

Визначення та діагностика професійно важливих якостей особистості, підготовка її до вибору професії особливо важливі під час проведення професійно - орієнтаційної роботи серед молоді. Саме тому вибір методики оцінки рівня розвитку вольових якостей особистості в нашому дослідженні є доцільним.

Отримані результати зображено в таблиці 2.2 та на рисунку 2.8

Таблиця 2.2 – Результати методики оцінки рівня розвитку вольових якостей особистості

№п/п	Рівні розвитку вольових якостей	Кількість учнів	Кількість учнів у %
1	Низький рівень	14	25%
2	Середній рівень	22	39,3%
3	Високий рівень	20	35,7%

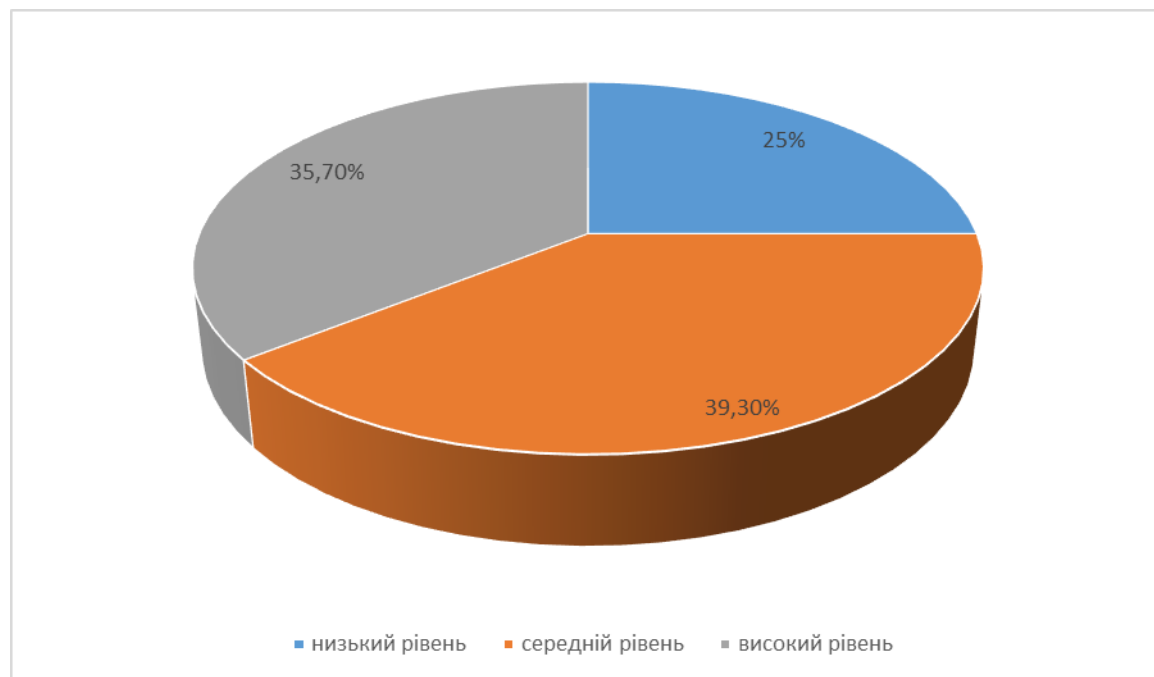

Рисунок 2.8 – Результати методики оцінки рівня розвитку вольових якостей особистості

Під час діагностики переважна більшість школярів показали середній та високий рівень розвитку вольових якостей, які є запорукою успішного професійного вибору та вдалого кар'єрного зросту, а саме цілеспрямованість, наполегливість та завзятість, ініціатива та самостійність, самовладання та витримка. Усі ці якості притаманні 20 учням (35,7%), які мають високий рівень та 22 учні із 56 (39,3%) – середній рівень розвитку вольових якостей.

Отримані нами результати експериментальної частини дослідження дають підстави для розробки методичних рекомендацій щодо підвищення рівня готовності старшокласників до свідомого вибору професії, які представлені у наступному параграфі нашої кваліфікаційної роботи.

2.2 Методичні рекомендації щодо підвищення рівня готовності старшокласників до свідомого вибору професії

Одним із важливих кроків у житті є вибір професії, від якого залежить як складеться подальше життя.

Для прийняття правильного рішення при виборі професії необхідно враховувати ряд факторів – власні побажання, психологічні особливості та можливості, а також потреби ринку праці. Також варто співставити власні побажання, інтереси, можливості та потреби ринку праці у тих чи інших фахівцях

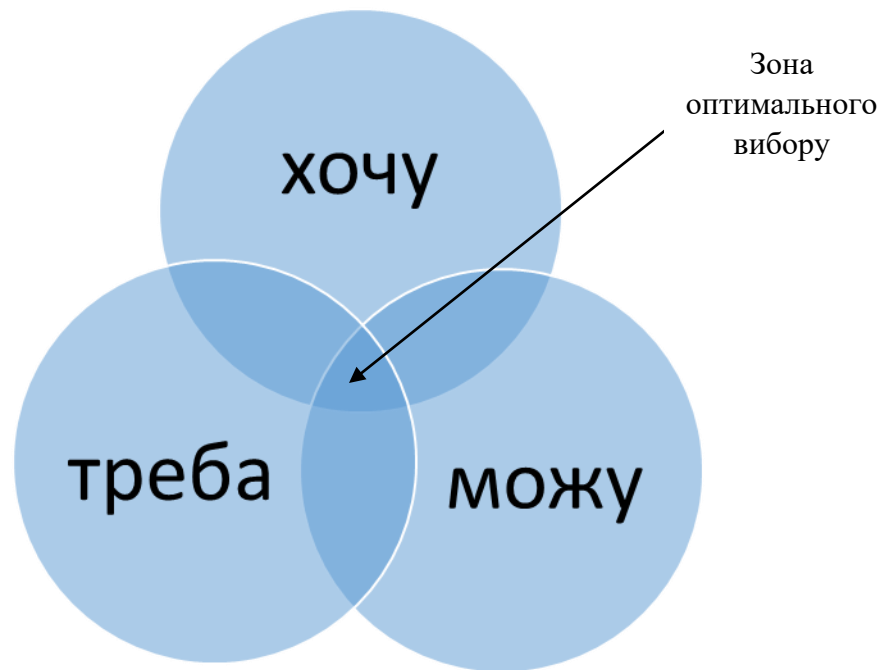

Рисунок 2.9 – Формула спішного професійного вибору

Вибір професії – це складний та відповідальний крок у житті кожного, тому його потрібно робити свідомо та обдуманно.

Досягнути своєї мети допоможе наступний алгоритм цього вибору, який передбачає наступні кроки:

1. Варто в першу чергу подумати про те, що цікавить, до чого виникають прагнення, які професії подобаються та які умови праці будуть задовольняти.
2. У випадку невизначеності слід уважно вивчити класифікацію професій за предметом, умовами, засобами та метою праці.
3. Визначення професійного типу та відповідного професійного середовища.
4. Вивчити професійні інтереси та нахили, а також мотиви вибору професії за допомогою діагностичних методик.

5. Детально вивчити описи відібраних професій, з'ясувати в чому зміст даної трудової діяльності, ознайомитися із характером та умовами праці, які реальні можливості працевлаштування.
6. Скласти перелік вимог обраної професії та визначити для себе наскільки вони є важливими.
7. Досконало знати власні задатки, здібності, риси характеру, темперамент, вольові якості, трудові навички.
8. Володіти інформацією щодо потреб ринку праці та можливості працевлаштування за бажаною спеціальністю.
9. Оцінити відповідність обраним спеціальностям та проаналізувати, чи відповідають здібності, психологічні особливості, стан здоров'я вимогам професії.
10. Визначити труднощі та перешкоди, які можуть виникнути на шляху до оволодіння бажаною професією.
11. Визначити основні практичні кроки до успіху: в якому закладі навчатися, як розвивати у собі професійно важливі якості, як отримати практичний досвід та підвищити професійну майстерність.
12. Перед прийняттям остаточного рішення варто порадитися з батьками, друзями, вчителями, психологом.

Основні помилки при виборі професії

1. *Не варто обирати професію, не маючи про неї достовірної інформації.*

Велика кількість молодих людей, які планують навчатися чи працювати, мало поінформовані про те, які бувають професії і чим займаються їх представники. Слід проаналізувати чи підходить дана професія, які умови праці, типовий робочий день, які вимоги професії до здібностей та протипоказання, які навчальні заклади готують фахівців даного профілю, перспективи кар'єрного зростання та затребуваність на ринку праці.

2. Не варто орієнтуватися лише на престиж чи прибутковість професії.

Поняття «престижність» є досить відносним та швидко змінюється. Омана полягає в тому, що престижна професія розглядається як джерело доходу, але оплачується не професія, а окрема посада в тій чи іншій організації, а також ті професії, які сприймаються як престижні далеко не найприбутковіші.

3. Не можна ставити знак рівності між професією та навчальним предметом.

Навчальні предмети не являються професіями, це лише певна сфера знань, основи яких потрібно опанувати, в тому числі і для професійного становлення.

4. Переносити ставлення до людини, представника певної професії, на професію як таку.

Позитивне чи негативне ставлення до людини в жодному випадку не являються характеристикою її спеціальності. «Гарна людина» - це не професія.

5. Вибір професії «за компанію».

Мова йде про небажання брати на себе відповідальність та приймати рішення. Такий вибір може стати успішним, тому що зазвичай товаришують люди із подібними уявленнями, здібностями та нахилами. Однак це елемент везіння-невезіння, а не наслідок усвідомленого та осмисленого рішення.

6. Підмінювати вибір професії вибором рівня освіти чи місцем навчання.

Виправданою є позиція, коли молода людина вирішує чим би хотіла займатися, а потім розглядає можливі варіанти одержання конкретної професії. Не варто керуватися лише бажанням навчатися у конкретному навчальному закладі, але байдуже на якій спеціальності. Не можна вступати на свідомо не цікаву для себе спеціальність, нехай навіть і в престижному університеті.

7. Ігнорувати власні здібності та інтереси.

Людина не зможе досягнути високих результатів у тій роботі, яка не відповідає її індивідуальним особливостям та не буде відчувати себе щасливою, усвідомлюючи, що витрачається багато часу та сил в обмін на гроші. .

8. Дослухатися до думки людей, не компетентних у питаннях вибору професії.

Давати поради любляють усі. Проте обгрунтовано порекомендувати щось у професійному самовизначенні можна лише за умови збігу певних обставин, а саме: знати специфіку тих професій, про які йде мова та ситуацію на ринку праці, знати індивідуально-психологічні особливості того, хто робить вибір, розуміти сутність психологічних проблем, які виникають на різних етапах професійного самовизначення.

Вибір майбутньої професії - це серйозний крок, який випускники роблять на підставі інформації, отриманої з різноманітних джерел, рівня своїх знань з профілюючих предметів та власних природних здібностей. Вступ до вищого навчального закладу є для них важливим життєвим проектом, над яким майбутні абітурієнти працюють разом з вчителями та батьками.

Варто звернути увагу на три напрямки формування у старшокласників інтересу до професії:

1. ознайомлення з характером та особливостями різних професій і спеціальностей. Це можливо здійснити тільки в процесі навчання, коли учні знайомляться з різними видами праці.
2. практичне спрямування старшокласників на вибір професії, коли учні особисто переконуються в правильності свого вибору.
3. створення умов для оволодіння задатками трудових спеціальностей допомагає старшокласникам оволодіти практичними вміннями та навичками в тій або іншій галузі, дозволяє учням виявити свої творчі здібності.

З метою формування в учнів професійного самовизначення потрібна система науково-практичної діяльності школи, сім'ї, підприємств, ПТУ, профорієнтаційних центрів, яка називається професійною орієнтацією. Вибір професії — один з головних життєвих виборів, який здійснює людина в юному віці. Він має велике значення як для самої людини, так і для суспільства. Вибір професії — це, по суті, вибір життєвого шляху, вибір долі.

Робота з профорієнтації школярів повинна бути диференційованою, проводитися виходячи з особистісних особливостей учнів. З учнями, в яких склався професійний намір, що проявляється у виборі конкретної професії, доцільно проводити роботу із закріплення їх профнамірів шляхом поглиблення й розширення знань про обрану професію. Школярів, у яких менш виражені професійні наміри, що виявляється в коливаннях, зміні інтересів, необхідно широко знайомити із професіями, сферами людської діяльності, галузями економіки та ІТ.

Висновки до розділу

За допомогою таких методів дослідження як: *теоретичні*: (систематизація та аналіз наукової літератури, порівняння та узагальнення даних); *методи математичної обробки результатів дослідження* (кількісний та якісний аналіз результатів дослідження) та *емпіричні*: (метод спостереження, метод бесіди, Авторської анкети визначення рівня готовності до подальшого професійного вибору, Методики самооцінки готовності особистості до вибору напряму навчально-професійної діяльності (О. Ігнатович), Методики оцінки рівня розвитку вольових якостей особистості нами було отримано такі дані:

Профорієнтаційна робота в загальноосвітньому навчальному закладі – це діяльність щодо накопичення та розповсюдження інформації про особливості та перспективи існуючих професій, вимоги до особистості, які передбачені тією чи

іншою професійною діяльністю, форми та умови оволодіння ними, можливості професійного зростання, потреби ринку праці, формування професійних інтересів, здібностей та мотивів трудової діяльності.

Важлива роль тут належить соціальному педагогу, який керує процесом професійного самовизначення, враховуючи при цьому знання, вміння та навички учні.

Отримані результати авторської анкети свідчать про перевагу у професійному виборі високого рівня заробітної плати (30%), 22% старшокласників зорієнтовані на власні уподобання та реалізації своїх основних інтересів та захоплень, високій вірогідності працевлаштування надали перевагу 18% опитаних, високий престиж професії в першу чергу хвилює 10% , за порадою батьків, родичів та друзів професійний вибір планують здійснити 17% учнів та 3% взагалі не визначилися із майбутніми планами

Серед учнів, які вже обрали свою професію, виявлено позитивну тенденцію до усвідомленого вибору та достатньої поінформованості про обрану професію.

Наступним етапом нашого дослідження було застосування Методики самооцінки готовності особистості до вибору напряму навчально-професійної діяльності (О. Ігнатович), аналіз результатів якої свідчить про середній рівень розвитку готовності до вибору напряму навчально-професійної діяльності, тобто 34 учні із 56 (60,7%). Повністю впевнені у правильності подальшого професійного вибору 7 школярів, що становить 12,5% від загальної кількості опитаних. 15 старшокласників мають низький рівень готовності до вибору напрямку чи сфери професійної діяльності, що становить 26,8%. В цілому отриманий результат є свідченням ефективного застосування технологій діяльності соціального педагога з профорієнтації в загальноосвітньому навчальному закладі.

Визначення та діагностика професійно важливих якостей особистості, підготовка її до вибору професії особливо важливі під час проведення професійно - орієнтаційної роботи серед молоді. Саме тому вибір методики оцінки рівня розвитку вольових якостей особистості в нашому дослідженні є доцільним.

Під час діагностики переважна більшість школярів показали середній та високий рівень розвитку вольових якостей, які є запорукою успішного професійного вибору та вдалого кар'єрного зросту, а саме цілеспрямованість, наполегливість та завзятість, ініціатива та самостійність, самовладання та витримка. Усі ці якості притаманні 20 учням (35,7%), які мають високий рівень та 22 учні із 56 (39,3%) – середній рівень розвитку вольових якостей.

Отримані нами результати експериментальної частини дослідження дають підстави для розробки методичних рекомендацій щодо підвищення рівня готовності старшокласників до свідомого вибору професії, які представлені у наступному параграфі нашої кваліфікаційної роботи.

ВИСНОВКИ

На підставі аналізу науково-методичної літератури з проблеми дослідження нами було зроблено наступні висновки.

1. Наукові дослідження вчених і щоденна педагогічна практика свідчать, що якщо спеціальність вибрана правильно, у відповідності до інтересів, нахилів і здібностей, то професійна діяльність особистості стає джерелом радості, творчого натхнення і приносить максимальну користь собі і суспільству.

2. Проблема професійного самовизначення особистості відноситься до числа проблем, що активно опрацьовується. На основі аналізу наукової літератури з даної проблематики, можна спостерігати за тим, наскільки негативно впливає незадоволення великої кількості людей власною професією, і як результат – велика плінність кадрів, низький рівень якості результатів праці, низька мотивація для формування відповідального ставлення до роботи і т.д.

3. Профорієнтаційна робота соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі – це діяльність щодо накопичення та розповсюдження інформації про особливості та перспективи існуючих професій, вимоги до особистості, які передбачені тією чи іншою професійною діяльністю, форми та умови оволодіння ними, можливості професійного зростання, потреби ринку праці, формування професійних інтересів, здібностей та мотивів трудової діяльності.

4. Першим етапом експериментальної частини нашого дослідження стала розробка та застосування авторської анкети визначення рівня готовності старшокласників до подальшого вибору професійної діяльності, яка містить 9 питань із запропонованими варіантами відповідей.

Отримані результати авторської анкети свідчать про перевагу у професійному виборі високого рівня заробітної плати (30%), 22% старшокласників зорієнтовані на власні уподобання та реалізації своїх основних

інтересів та захоплень, високій вірогідності працевлаштування надали перевагу 18% опитаних, високий престиж професії в першу чергу хвилює 10% , за порадою батьків, родичів та друзів професійний вибір планують здійснити 17% учнів та 3% взагалі не визначилися із майбутніми планами

Серед учнів, які вже обрали свою професію, виявлено позитивну тенденцію до усвідомленого вибору та достатньої поінформованості про обрану професію.

5. Наступним етапом нашого дослідження було застосування Методики самооцінки готовності особистості до вибору напряму навчально-професійної діяльності (О. Ігнатович), аналіз результатів якої свідчить про середній рівень розвитку готовності до вибору напряму навчально-професійної діяльності, тобто 34 учні із 56 (60,7%). Повністю впевнені у правильності подальшого професійного вибору 7 школярів, що становить 12,5% від загальної кількості опитаних. 15 старшокласників мають низький рівень готовності до вибору напрямку чи сфери професійної діяльності, що становить 26,8%. В цілому отриманий результат є свідченням ефективного застосування технологій діяльності соціального педагога з профорієнтації в загальноосвітньому навчальному закладі.

6. Визначення та діагностика професійно важливих якостей особистості, підготовка її до вибору професії особливо важливі під час проведення професійно - орієнтаційної роботи серед молоді. Саме тому вибір методики оцінки рівня розвитку вольових якостей особистості в нашому дослідженні є доцільним.

Під час діагностики переважна більшість школярів показали середній та високий рівень розвитку вольових якостей, які є запорукою успішного професійного вибору та вдалого кар'єрного зросту, а саме цілеспрямованість, наполегливість та завзятість, ініціатива та самостійність, самовладання та

витримка. Усі ці якості притаманні 20 учням (35,7%), які мають високий рівень та 22 учні із 56 (39,3%) – середній рівень розвитку вольових якостей.

7. Отримані нами результати експериментальної частини дослідження дають підстави для розробки методичних рекомендацій щодо підвищення рівня готовності старшокласників до свідомого вибору професії та ствердження того, що мету кваліфікаційного дослідження досягнуто та усі завдання виконано.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Ананко Т.В. Профорієнтаційна робота з учнями старшої школи як один із напрямів діяльності соціальних педагогів загальноосвітніх навчальних закладів //Вісник Чернігівського національного університету імені Т.Г. Шевченка. Вип. 122. Чернігів : ЧНПУ, 2014. 344 с
2. Артюшкіна Л. М. Соціальний педагог школи: теорія і практика роботи . Суми : Сум ДПУ ім. А.С.Макаренка, 2004. 124 с
3. Безпалько О.В. Напрями та функції професійної діяльності соціального педагога у загальноосвітньому навчальному закладі // Вісник психології і соціальної педагогіки.[Електронний ресурс]. – URL: <http://www.psyh.kiev.ua/>
4. Бех М.І. Зміст профорієнтаційної роботи зі старшокласниками у сучасній школі //Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей і молоді. Київ ; Житомир, 2005. Вип. 7. С.296-301
5. Бех М. І. Формування образу «Я — майбутній професіонал» у старшокласників у процесі професійної орієнтації : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / М. І. Бех. — К., 2010, с. 7;
6. Білоцерковець І. Планета професій: творчий проект / І. Білоцерковець // Школа. – 2012. – №7. – С. 78-80
7. Булавенко С.Д. Теоретичні аспекти формування соціально активної та професійно зорієнтованої особистості // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка. Чернігів : ЧНПУ, 2014. 344 с.
8. Войцехівська Н. Обираємо професію: заняття для учнів 8 класів / Н. Войцехівська // Психолог (Шкільний світ). – 2012. – № 23. – С. 19-22;
9. Гуцан, Л. А., Морін, О. Л., Охріменко, З. В., Пархоменко, О. М., Гриценко, Л. І., & Ткачук, І. І. (Ред. Морін, О. Л.). Професійне

- самовизначення учнівської молоді в умовах освітнього округу: монографія. Харків: Друкарня Мадрид. – 2016. С . 220.
10. Горпинюк, В. П., Докукіна, О. М., Кравченко, Т. В., Мачуська, І. М., Павицька, К. М., Повалій, Л. В., Постовий, В. Г., Хижняк, А. В., & Хромова, О. Л. Педагогічна підготовка сімей різного типу до професійного самовизначення старшокласників: методичний посібник. Кіровоград: Імекс-ЛТД. 2014. С. 268
11. Єгорова, Є. В., Ігнатович, О. М., Кобченко, В. В., Литвинова, Н. І., Марченко І. Б., Мерзлякова, О. Л., Синявський, В. В., Татаурова-Осика, Г. П., & Шевенко, А. М. (Ред. Ігнатович, О. М.). Професійна орієнтація: підручник [для студентів]. Кіровоград: Імекс-ЛТД. – 2014. С. 240.
12. Журавльова, Л. С., & Червоненко, К. С. Профорієнтаційна робота з підлітками як умова їх успішної соціалізації. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка, (2), 2013. С. 161–165.
13. Закатнов Д. О. Технології підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2012. 160 с.;
14. Зуб М. Я. РОЗРОБКА ТА ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ СУЧАСНОЇ МОДЕЛІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ. Вісник Хмельницького національного університету 2012, № 3, Т. 3. С. 226-229.
15. Зулунова Г.В. Профорієнтаційна робота в школі // Початкова школа. 2011. №5. С.32
16. Іванюк, І. В., & Овчарук, О. В. (Ред.). Результати онлайн-опитування "Потреби вчителів у підвищенні фахового рівня з питань використання цифрових засобів та ІКТ в умовах карантину": збірник матеріалів. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. – 2020. С. 61.

17. КП «Інститут розвитку міста Кривого Рогу», проєкт «Віртуальний КР» у форматі VI Art 360 [Електронне джерело]
18. Концептуально-технологічна модель підготовки майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери [монографія] / авт. кол. Т. Василюк, І. Лисоконь, І. Размолодчикова, І. Шимко; упор. І. Лисоконь. Кривий Ріг : КДПУ, 2022. 182 с.
19. Ларіна Е.Р., Василенко О.М. Актуальні проблеми досліджень у галузі соціальної педагогіки і соціальної роботи: матеріали міжвузівської дистанційної студентської науково-практичної конференції 27 травня 2020 року / за ред. М.П. Васильєвої. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2020. С. 47-52.
20. Литвинова, Н. І. Профорієнтаційний супровід професійного самовизначення учнів. Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць КПНУ ім. І. Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костенка АПН України, Вип. 8, С. 2010. 620–630.
21. Мерзлякова О. Л. Профорієнтація. Шпаргалка для вчителя / Олена Мерзлякова. – Київ : Шкільний світ, 2016. – С. 158.
22. Методи психодіагностики в системі профвідбору : метод. посіб. / [авт.-уклад. В.В. Синявський та ін.] ; М-во праці та соц. політики України, Держ. Центр зайнятості. Київ : 2007. 287
23. Міністерство освіти і науки України. ДНУ "Інститут освітньої аналітики". Базове моніторингове дослідження щодо професійної орієнтації учнів у закладах ЗСО, 2020. С. 57. [Електронне джерело]
24. Мій вибір – моя професійна перспектива [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zap.dcz.gov.ua/novyna/miy-vybir-moya-profesiyna-perspektyva>
25. Мядзель К.М., Размолодчикова І.В. Стан профорієнтаційної роботи в закладах освіти. Сучасна освіта в реаліях та перспективах:

- соціальнопедагогічний аспект: збірник наукових і науково-методичних праць / редкол. І.М. Шимко, Т. Г. Василюк. Вип. 5. Кривий Ріг: КДПУ, 2023. 167 с
26. Нова Українська школа. Професійна орієнтація у Новій Українській школі. 2020. С. 34.
27. Некраш Л.М. Вибір професії: як діяти, щоб не помилитися. Київ : Шк. Світ, 2011. 128с. (Бібліотека «Шкільного світу»).
28. Омельченко С. О., Тернопільська В. І., Чернуха Н. М., Співак Я. О., Васильєва-Халатникова М. О., Бакуліна О. С., Костенко Д. В., Рутьян Л. І. Соціальна робота: реалії та виклики часу: навчально методичний посібник. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2021. С. 219.
29. Основні поняття і категорії профорієнтації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://studfile.net/preview/5318973/page:2/>
30. Піддячий М. І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФІНФОРМАЦІЙНОЇ РОБОТИ ЗІ СТАРШОКЛАСНИКАМИ. Інституту педагогіки НАПН України 2010. С. 8
31. Погрібна В.Л. Соціологія професіоналізму : монографія. Київ : Алерта : КНТ : ЦУЛ, 2008. 336 с
32. Пономарьова, Н. О. Актуальні проблеми професійної орієнтації школярів на ІТ спеціальності. Хмарні технології навчання, Спецвипуск, 2019. С. 163-167.
33. Пономарьова Н. О. Дослідження проблеми професійної орієнтації школярів на ІТ-спеціальності в Україні в соціальному контексті. ScienceRise: Pedagogical Education. 2018. С. 4-7.
34. Пономарьова Н. О. Сучасні підходи до періодизації профорієнтаційної роботи зі школярами / Наталія Пономарьова. // Наукові записки. – 2017.– №11. – С. 170–175.

- 35.Професійна орієнтація в сучасній школі: кращі методичні розробки практичних психологів і соціальних педагогів малокомплектних загальноосвітніх навчальних закладів, навчально-виховних об'єднань, навчально-виховних комплексів : методичні рекомендації. авт. кол. за наук. ред. І. І. Ткачук. - К. :УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. - С. 115.
- 36.Професійна орієнтація у Новій Українській школі . // НУШ. – 2020. С. 34. [Електронне джерело]
- 37.Професійне самовизначення учня у контексті профільної та до профільної освіти (для практичних психологів та соціальних педагогів загальноосвітніх навчальних закладів) : метод. рек. Львів : Вид-во НМЦО, 2010. 204 с.
- 38.Професійні здібності учня / упоряд. С. Максименко. Київ : Главник, 2004. 112 с. (Психологічний інструментарій).
39. Профорієнтаційна робота психолога / упоряд. Е. Гончаренко.. Київ : Шкільний світ, 2007. 128 с.
40. Профорієнтація – твій свідомий вибір<http://www.profosvita.org.ua/>
- 41.Сорочинська В. Є. Організація роботи соціального педагога : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Київ : Кондор, 2005. 208 с
- 42.Ткачук, І. О., Сліпкань, С. В. (Автори-укладачі), & Панченко, Т. Л. (Ред.). Організація та зміст професійної орієнтації учнівської молоді: [за матеріалами роботи слухачів ООЗО на базі Броварського навчально-виховного об'єднання Броварської міської ради Київської області]: збірник. Частина 2. Біла Церква: КВНЗ КОР "Академія неперервної освіти". 2017 – С. 163.
- 43.Хмелева-Токарева О. Сучасна шкільна профорієнтація / О. Хмелева-Токарева, І. Ткачук // Психолог (Шкільний світ). – 2012. – № 2. – С. 12-13

- 44.Чечко І.І. Професійне самовизначення старшокласників як передумова успішної професійної самореалізації та кар'єрного розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/3_2020/9.pdf
- 45.Шпак О., Булавенко С., Примаченко Н. Профорієнтаційна робота в закладах загальної середньої освіти як основа соціалізації школярів. Молодь і ринок №11 (178), 2019. С. 21-27.
- 46.Щербакова І.М. Психодіагностика професійного самовизначення особистості : навч.- метод. посіб. /І.М. Щербакова, Г.А. Стадник. Суми : Видво СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2012.324 с
- 47.Якимова Н. С. Професійне самовизначення і професійна орієнтація молоді: сучасні тенденції та проблеми. Демографія та соціальна економіка №1(15), 2010. С. 142-149

ДОДАТКИ

Додаток А

Авторська анкета визначення рівня готовності до подальшого професійного вибору

1. Виберіть в якому класі ви навчаєтесь
 - 1) 9
 - 2) 10
 - 3) 11
2. Чи подобається вам зараз навчання у школі ?
 - 1) так
 - 2) скоріше так, ніж ні
 - 3) складно відповісти
 - 4) скоріше ні, ніж так
 - 5) ні
3. Як ви вважаєте чи знадобляться вам шкільних знань у майбутньому житті?
 - 1) так
 - 2) скоріше так, ніж ні
 - 3) складно відповісти
 - 4) скоріше ні, ніж так
 - 5) ні
4. Що буде для вас визначальним при виборі подальшого навчання чи конкретного фаху?
 - 1) власні уподобання, реалізація своїх основних інтересів та захоплень
 - 2) високий рівень заробітної плати
 - 3) висока вірогідність працевлаштування
 - 4) високий престиж професії

- 5) порада чи вказівка батьків або інших родичів
- 6) порада товаришів
- 7) ще не знаю

5. Чи обрали ви вже професію, вид діяльності, – те, чим Ви будете займатися по закінченні школи?

- 1) так я обрав професію, або сферу діяльності
- 2) є декілька варіантів, обираю між ними
- 3) немає варіантів, розмірковую над цим
- 4) обрав аби щось
- 5) не обрав, ще є час подумати

6. Наскільки серйозним і обдуманим вважаєте своє рішення щодо подальшого навчання та вибору конкретного фаху?

- 1) серйозне та відповідальне рішення
- 2) достатньо серйозним на даний момент
- 3) не дуже серйозним, але мені воно здається цікавим
- 4) випадковим, але можливо, з цього буде певна користь
- 5) максимально легке та швидке рішення
- 6) ще не вирішив

7. Як ви оцінюєте рівень своєї поінформованості про майбутню професію? (від 0 до 5)

- 1) 5
- 2) 4
- 3) 3
- 4) 2
- 5) 1
- 6) 0

8. З яких джерел ви отримуєте найбільше інформації про різні професії?

- 1) батьки, або родичі

2) товариші, друзі

3) за власним спостереженням

4) від школи

5) книги, фільми, ігри

6) засоби масової інформації (соціальні мережі, телебачення)

9. Ким ви плануєте стати у своєму майбутньому?

1) відкрита відповідь

Додаток Б
Методика самооцінки готовності особистості до
вибору напрямку навчально-професійної діяльності
(О. Ігнатович)

Бланк опитування

Оцініть за шкалою від 1 до 10, наскільки є властивою для Вас кожна з наведених характеристик.

1. Здатність до просторового уявлення.
2. Здатність оперувати математичними символами, числами.
3. Здатність оперувати словами як символами.
4. Здатність сприймати, розуміти, доводити закономірності природних фактів, явищ у життєвих ситуаціях.
5. Здатність сприймати, розуміти, доводити зв'язки фізичних сил та елементів механізмів у життєвих ситуаціях.
6. Здатність сприймати, розуміти, пояснювати стан інших людей, передбачувати розвиток різних життєвих ситуацій.
7. Готовність до подолання інерції мислення.
8. Уміння породжувати та цілеспрямовано генерувати нові ідеї.
9. Продуктивний характер спілкування та діяльності (обмін інформацією, взаємодія і взаєморозуміння у процесі повсякденної діяльності)
10. Ініціативність.
11. Креативність.
12. Відповідальність.
13. Ціннісне ставлення до знань про природу, суспільство.
14. Ціннісне ставлення до фізико-математичних знань, символів, знаків, чисел, механізмів, техніки.

15. Ціннісне ставлення до знань про людину.
16. Ціннісне ставлення до власної діяльності у галузях географії, хімії, біології.
17. Ціннісне ставлення до власної діяльності у галузях фізики, математики, інформатики, кібернетики.
18. Ціннісне ставлення до власної діяльності у галузях філософії, соціології, психології, історії, культури, мистецтва, літератури, музики.

Загальний рівень розвитку готовності до вибору напряму навчально-професійної діяльності

Низький рівень – 1-60 балів

Середній рівень – 61-120 балів

Високий рівень – 121-180 балів

Додаток В

Методика оцінки рівня розвитку вольових якостей особистості.

Інструкція: прочитайте уважно кожне судження. Виберіть відповідну відповідь з п'яти пропонованих варіантів і її номер поставте в бланку відповідей проти номера відповідного судження. Відповівши на питання першої частини, переходьте до наступної, і так до кінця, поки не закінчите роботу з всім опитувальником.

Варіанти відповідей: а - «так не буває», б - «мабуть, невірно», у - «може бути», м - «напевно, так», д - «упевнений, що так».

Обробка й інтерпретація результатів: 0-19 балів – низький рівень, 20-30 балів - середній рівень, 31-40 балів - високий рівень.

Цілеспрямованість

1. Приступаючи до будь-якої справи, завжди чітко усвідомлюю, чого я хочу досягти.
2. Якщо вже ставлю перед собою визначену мету, то неухильно прагну до її досягнення, як би не було важко.
3. При невдачах мене завжди беруть сумніви, чи варто продовжувати розпочату справу.
4. Чітке планування роботи не характерне для мене.
5. Ніколи сам не виявляю ініціативи в постановці нових цілей, надаю переваги виконувати вказівки інших людей.
6. Під впливом різного роду перешкод моє прагнення до мети значно слабшає.
7. Як правило, заздалегідь намічаю конкретні завдання, планую свою роботу.
8. Постійно відчуваю потребу ставити перед собою нові цілі і досягати їх.
9. Починаючи нову справу, не завжди чітко уявляю собі, до чого варто прагнути;

звичайно сподіваюся, що це проясниться під час роботи.

10. Навіть при невдачах мене не залишає впевненість, що досягну поставленої мети.
11. Невдача в діяльності спонукає мене працювати з подвійною енергією.
12. Мої інтереси не стійкі, не можу поки визначити, до чого мені прагнути в житті.
13. Я чітко уявляю собі, чому хочу навчитися.
14. Мені швидко набридає працювати відповідно з розпорядком.
15. На кожному навчальному занятті ставлю перед собою конкретні завдання.
16. Рідко замислююся над тим, як можна застосувати знання, отримані в школі, у майбутній практичній діяльності.
17. У мене є головна мета в житті.
18. Після невдачі в якійсь відповідальній справі довго не можу заставити себе працювати на повну силу.
19. До суспільної роботи ставлюся з меншою відповідальністю, ніж до навчання.
20. Завжди намагаюся до кінця виконати будь-яке суспільне доручення.

Сміливість і рішучість

1. Приймаючи яке-небудь рішення, завжди реально оцінюю свої можливості.
2. Легко звільняюся від тривоги, побоювань, страху.
3. Мене часто мучать сумніви.
4. Мені більше по душі, якщо відповідальність за спільні справи несуть інші, а не я.
5. Коли аналізую свої вчинки, часто роблю висновки, що недостатньо добре продумав і спланував свої дії.
6. Як правило, уникаю ризикованих ситуацій.
7. Звичайно мені легко вдається справитися зі своїми думками.
8. Постійно почуваю свою відповідальність за власні справи і вчинки.
9. З працею переборюю страх.
10. Можливість ризикнути доставляє мені радість.
11. Не боюся втрутитися в ситуацію на вулиці, якщо потрібно попередити

нешасний випадок.

12. Мені важко виконувати свої обіцянки.

13. Висловлюю свою думку, незважаючи на можливість конфлікту.

14. Свідомість, що суперник сильніший, є для мене серйозною перешкодою.

15. Встановивши для себе розпорядок дня, чітко його дотримуюсь.

16. Навряд чи можу, ризикнувши, запобігти нещасному випадку.

17. Не відчуваю страху перед сильним суперником.

18. Багато разів вирішував із завтрашнього дня почати «нове життя», але з ранку все йшло по-старому.

19. Можливість конфлікту змушує мене стримувати свої думки.

20. Для мене це винятковий випадок, коли я не можу стримати слово.

Наполегливість і завзятість

1. Починаючи будь-яку справу, впевнений, що зроблю все можливе для її виконання.

2. Для мене характерні планованість, систематичність у роботі.

3. Часто кидаю на незавершені справи, втративши інтерес до них.

4. Мені більше до вподоби легші, нехай навіть менш результативні шляхи до мети.

5. Не знаю, чи вистачить у мене бажання і сил завершити розпочату справу.

6. У мене ніколи не з'являється бажання поставити перед собою важко досяжну мету.

7. До завершення виконую навіть нудну й одноманітну роботу.

8. Отримую задоволення, якщо успіх дістався нелегкою працею.

9. Не можу змусити себе працювати систематично.

10. Досить часто відчуваю потребу перевірити себе у важких справах.

11. Завжди до кінця обстоюю свою думку, якщо впевнений у своїй правоті.

12. Я не можу примусити себе що-небудь робити, коли втомлений.

13. Під час змагань борюся зі всіх сил до останнього часу.

14. Мені важко доводити до кінця суспільні справи.
15. Під час навчального заняття змушую себе цілком виконати завдання, навіть якщо дуже утомився.
16. Не можу змусити себе посилено займатися протягом усієї чверті, півріччя (семестру), особливо з тих навчальних предметів, що даються важко.
17. Систематично готуюся до навчальних занять у школі (університеті).
18. Невдача в змаганні різко знижує мою активність і бажання продовжувати боротьбу.
19. У суперечці найчастіше уступаю іншим.
20. Виконуючи суспільні доручення, завжди домагаюся досягнення мети.

Ініціатива і самостійність

1. Як правило, усі важливі рішення приймаю без сторонньої допомоги.
2. Більше всього мені подобається перевіряти свої сили у творчій діяльності.
3. Почуваю себе спокійно і впевнено, якщо хтось керує мною.
4. Перш ніж щось зробити, завжди раджуся зі знайомими.
5. Для мене зручніше за все виконувати роботу за відомим зразком.
6. Відмовляюся від своїх планів, намірів, якщо інші знаходять їх невдалими.
7. Прагну бути організатором нових справ у колективі.
8. Завжди наполягаю на своєму, якщо впевнений, що правий.
9. Процес творчості не захоплює мене.
10. В будь-яку роботу прагну внести щось нове.
11. Мені легко вдається побороти зніяковілість і зав'язати першим розмову з незнайомою людиною.
12. Ніколи за власною ініціативою не беруся за виконання суспільних доручень.
13. При підготовці до навчальних занять досить часто читаю додаткову літературу, не обмежуючи лекцією або підручником.
14. Відсутність шанобливої мною людини під час серйозної перевірки знижує

мої досягнення.

15. На навчальних заняттях намагаюся придумувати що-небудь нове.

16. У розмові або при знайомстві прагну надати ініціативу іншому.

17. До суспільної роботи ставлюся неформально, намагаюся зробити її не тільки корисною, але й цікавою.

18. При вивченні будь-якого навчального предмета не прагну знати більше, ніж потрібно для одержання оцінки.

19. Звичайно не задумуюся над змістом заняття, точно виконую те, що пропонує викладач.

20. Мої досягнення під час перевірки не залежать від присутності шанованої мною людини.

Самовладання і витримка

1. Я легко можу змусити себе довго чекати, якщо це необхідно.

2. Мені вдається зберегти чіткість помислів навіть у самих складних життєвих ситуаціях.

3. Довге чекання дуже болісне для мене.

4. Буває, коли я стривожений, хвилююся, зовсім втрачаю контроль над собою.

5. Вважаю, що уміння володіти собою не так вже важливо для людини.

6. Ніколи не можу приховати свій поганий настрій.

7. Мені легко змусити себе стримати сміх, якщо навіть почуваю, що він недоречний.

8. Сильне хвилювання, як правило, не впливає на доцільність моїх дій.

9. У складній ситуації звичайно гублюся, не можу швидко прийняти потрібне рішення.

10. Спеціально вчуся володіти собою.

11. У суперечці мені вдається зберігати спокій і об'єктивність

12. Не можу нормально займатися, якщо мене щось тривожить.

13. Під час серйозної перевірки чітко контролюю свої почуття, дії та вчинки.
14. Зовсім не терплячий до болю.
15. Домашні неполадки не знижують якості моїх навчальних занять.
16. Під час іспиту іноді не можу відповісти навіть на те питання, що знаю.
17. На іспиті завжди мобілізуюся й отримую оцінку не нижче тієї, на яку розраховую.
18. Не можу стримати себе, щоб на брутальність не відповісти тим же.
19. Під час іспиту з зусиллям оволодіваю собою.
20. Можу змусити себе діяти, перемагаючи біль, якщо це необхідно.

Цілеспря		Сміливість		Наполег		Ініціатива		Самовлад	
1		1		1		1		1	
2		2		2		2		2	
3		3		3		3		3	
4		4		4		4		4	
5		5		5		5		5	
6		6		6		6		6	
7		7		7		7		7	
8		8		8		8		8	
9		9		9		9		9	
10		10		10		10		10	
11		11		11		11		11	
12		12		12		12		12	
13		13		13		13		13	
14		14		14		14		14	
15		15		15		15		15	
16		16		16		16		16	
17		17		17		17		17	
18		18		18		18		18	
19		19		19		19		19	
20		20		20		20		20	
У		У		У		У		У	
Г		Г		Г		Г		Г	

Ключ обробки результатів

№	Виразність якості					№	Генералізована якість				
	а	б	в	Г	д		а	б	в	Г	Д
1	2	-1	0	1	2	11	-2	-1	0	1	2
2	2	-1	0	1	2	12	2	1	0	-1	-2
3	2	1	0	-1	-2	13	-2	-1	0	1	2
4	2	1	0	-1	-2	14	2	1	0	-1	-2
5	2	1	0	-1	-2	15	-2	-1	0	1	2
6	2	1	0	-1	-2	16	2	1	0	-1	-2
7	-2	-1	0	1	2	17	-2	-1	0	1	2
8	-2	-1	0	1	2	18	2	1	0	-1	-2
9	2	1	0	-1	-2	19	2	1	0	-1	-2

10	2	-1	0	1	2	20	-2	-1	0	1	2
----	---	----	---	---	---	----	----	----	---	---	---